

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ-RÖLEVE-RESTORASYON
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ-FOLKLOR

Dört Ayda Bir Çıkar, KDV Dahil 20.000 TL.

Cilt: 3 Sayı: 9 Aralık 1990

Sahibi: **Enis KARAKAYA**
Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü: **Dr. Özkan ERTUĞRUL**
Teknik Müdür: **Tolunay TİMUÇİN**
Genel Koordinatör: **Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU**

Genel Sekreter: **Rabia EMEKLİGİL**
Teknik Sekreter: **Sadettin ZAYİM**
Fotoğraf Direktörü: **Aras NEFTÇİ**

Yayın Sekreterleri: **Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL**
Gülçin EROL

Haber Servisi Sorumluları: **Arzu YILMAZ**
Arzu İYİANLAR
Gülgün KALKINOĞLU

Yayın Kurulu: **Özkan ERTUĞRUL**
Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL
Şebnem AKALIN
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

DANIŞMANLAR: **Prof. Dr. Semavi EYİCE**
Prof. Dr. Ara ALTUN, Doç. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Doç. Dr. Ebru PARMAN-Yard. Doç. Dr. Zeki SÖNMEZ
Dr. Hüsamettin AKSU-Sargon ERDEM
Dr. Engin BEKSAÇ

Dizgi: **Klasik Ajans 516 22 71-72**

Film: **Cem Has Grafik 512 40 40**

Kapak ve İç Baskı: **Örünç Matbaası 528 42 68**

REKLAMLAR

Arka dış kapak (renkli)3.000.000.- TL.
Arka iç kapak:1.500.000.- TL.
İç tam sayfa:1.200.000.- TL.
İç yarım sayfa:800.000.- TL.
Ön iç kapak:2.000.000.- TL.

• Yıllık Abone: 60.000 TL.'dir. Banka hesap numarasına çıkarılan paranın makbuz veya dekontunun fotokopisi ya da aslı gönderildiği an, dergi adresinize postalanacaktır. (İstanbul Beyazıt Vakıflar Bankası 21-10248-8 nolu hesap)

Yurtdışı Abone Ücreti: 25 \$

İRTİBAT ADRESİ: **Tolunay Timuçin 9 (1) 527 29 58**
Mollafenari Sok. Birol İş Hanı Kat: 3 Cağaloğlu/İstanbul
Posta Kod: 34410

İÇİNDEKİLER

- ★ Eski Eserlerimizin İdari Yapısı Hakkında Bir Teklif
(Dr. Halit ÇAL)2 - 8
- ★ Sultan II. Abdülhamit Döneminde Yeni Bir Anlayış: **Art Nouveau**
(Dr. Gül İREPOĞLU)9 - 14
- ★ Kayalık Adalar ve Kıyı Çöllerin Sahipleri: **Moche Uygarlığı** (Genel Bir Bakış)
(Dr.A.Engin BEKSAÇ)15 - 18
- ★ Yunanistan'da Katerin'de Abdullah Baba Tekkesi
(Dr. M.Baha TANMAN)19 - 28
- ★ Yeni Topografik Gözlemler Işığında Kyzikos.....
(Dr. Cevat BAŞARAN)29 - 34
- ★ İznik Seramikleri Hakkında
(Prof. Rebii GORBON)35 - 36
- ★ Milli Saraylar ve 19. y.y. Mimarlığı
(Dilek DİŞBUDAK)37 - 44
- ★ Pürizm
(Çeviren: Nur NİRVEN)45 - 46
- ★ Selçuklu Geometrik Süslemeleri
(Doç. Dr. Selçuk MÜLAYİM)47 - 53
- ★ Yazmacılık Sanatında İstanbul Ekolü
(Reyhan KAYA)54 - 58
- ★ Askeri Müze'deki Ejderli Osmanlı Tüfekleri
(Tülin ÇORUHLU, M.A.)59 - 61
- ★ Kınık ve Avanos Çömlekçiliği
(Serap ÜNAL, M.A.)62 - 70
- ★ Gülbahçe Bazilikası ve Vaftizhanesi
(Gülgün KALKINOĞLU, M.A.)71-74
- ★ Fatsa'da Tarih Yok mu Olacak?
(Cemal AYGÜZEL)74 - 75
- ★ Geçmişten Günümüze Klasik Kemeçe
(Ayşen ARSLAN 'ÖDÜK', M.A.)76 - 79
- ★ Antalya'da İkinci Bir Kale İçİ
(Restaratör - Y.Mim. Nazan GÜÇLÜ)79 - 80

★ **Kapak:** İ.Ü. Ktp. 91690 envanter nolu **Der Moderne Stil** adlı albümden bir sayfa

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ve izin alınarak yararlanılabilir.

Hizmetlerinden dolayı **Mustafa Selimoğlu'na** teşekkür ederiz.

SULTAN II.ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE YENİ BİR ANLAYIŞ: ART NOUVEAU

Dr. Gül İREPOĞLU

İstanbul Üniversitesi Kitaplığında bulunan, Yıldız Sarayı Kitaplığından gelmiş olan batılı kaynaklar; Avrupa mimarisi ile ilgili kitaplar, ev eşyası, mücevher, mobilya, silah, makine, giyim eşyası katalogları, çizimler ve fotoğraf albümleri arasında bir Alman desen albümü dikkati çekmektedir. 91690 envanter No.sıyla kayıtlı bulunan, 'Der moderne Stil', yani 'Modern üslup' adını taşıyan, Leipzig 1898 tarihli, Bernh. Friedr. Voigt Yayınevi tarafından basılan albüm, yayınevi sahibi Wilhelm Berndt tarafından Sultan II. Abdülhamit'e ithaf edilmiştir. 20 adet renkli basılmış Art Nouveau üslubunda desen içeren albümde, Almanya'da bu akımı tanımlayan 'Jugendstil' terimi yerine 'Der moderne Stil' terimi kullanılmıştır. Yapıtın ilk sayfasında Arnold Lyongrün tarafından, uygulamalı sanatlarda pratik kullanım amacıyla tasarlanıp çizildiği belirtilmektedir. Padişaha ithaf yazısı ise şöyledir:

En Devletli, En Haşmetli İmparator!

Siz Majesteleri İmparatorun yönetimi ile Alman İmparatorluğu yönetiminin samimi ilişkileri, Osmanlı halkı ile bizim halkımız arasındaki karşılıklı sempati ve nihayet Majestelerinin sık sık ifade etme olanağı bulduğu Alman sanatı, bilimi ve endüstrisine duyduğu canlı ilgi, aşağıda imzası bulunana, en yeni,

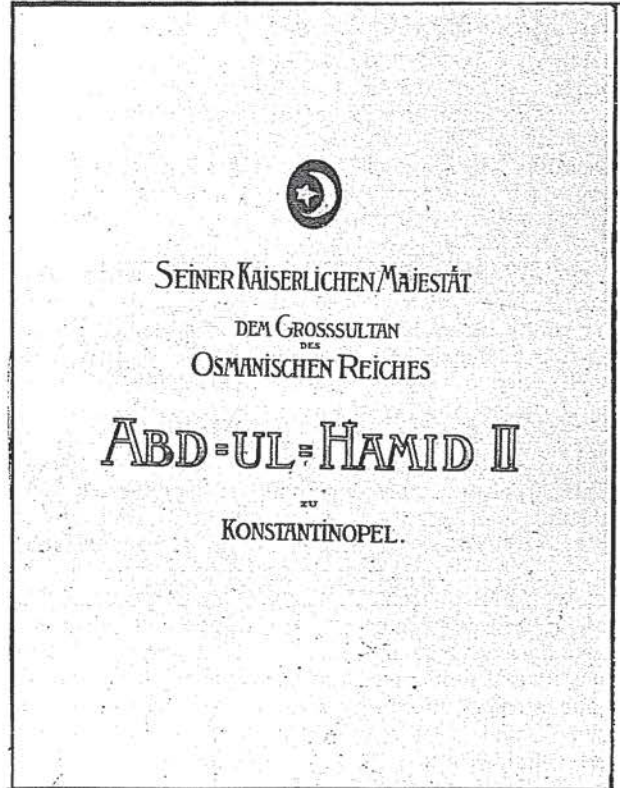
Modern Üslup

adlı çalışmasını, beğenmeye tenezzül etmeleri; dekoratif sanattaki yeni üslup yönünü konu alan bu yapıtı lütfedip kabul buyurmaları ricasıyla Majesteleri İmparatora ithaf etme şevkini bahşetmiştir.

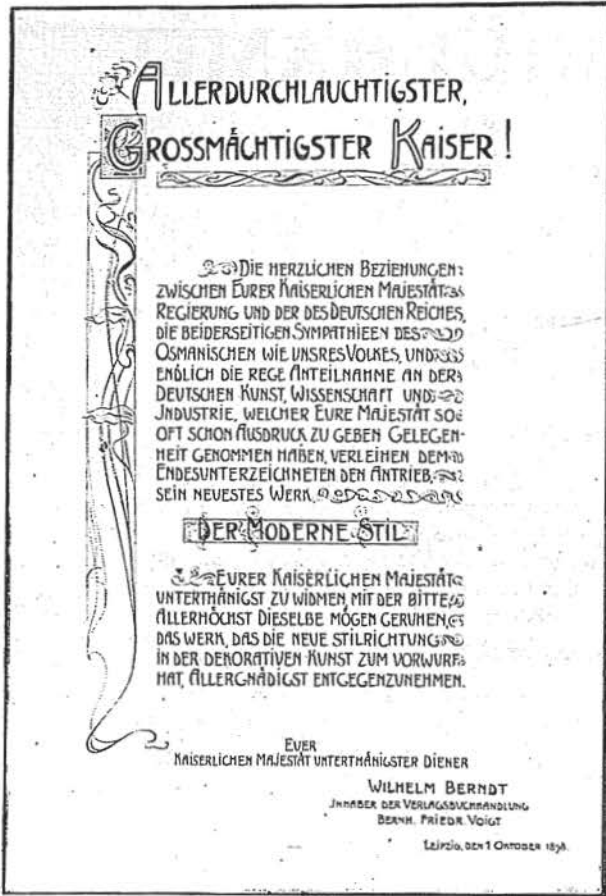
*Majesteleri İmparatorun hâkir hizmetkârı
Wilhelm Berndt
Bern.Friedr. Voigt Yayınevi Sahibi'
Leipzig, 1 Ekim 1898*

Albümün kapağı

Sultan II. Abdülhamit'e sunuş sayfası

Sultan II. Abdülhamit'e ithaf yazısı

Bu ithaf, olaya iki yönden bakmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Birincisi, Sultan II. Abdülhamit'in Alman kültürüne duyduğu ilgi ve bu kültürün Osmanlı İmparatorluğu'na etki yapacak unsurların, sanat yapıtı olsun, endüstri ürünü olsun, girmesini yönlendirecek bir tutum içerisinde olmasıdır. İkincisi ise, padişahın bu ilgisinin Alman diplomasi, sanat ve endüstri çevresince anlaşılacak değerlendirilmiş olmasıdır. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nun bir pazar olarak görülmesinin yanı sıra, Avrupalıların kendi kültürlerini yayabilecekleri bir ortamı burada bulmaları ve bu ortamı yerinde kullanma yolunun padişahın geçtiği bilincine vardıkları ortaya çıkmaktadır. Alman sanatçılar, Sultan II. Abdülhamit'i kendi yurtları dışında yapıtlarını sunabilecekleri ve karşılığını da alabilecekleri bir hükümdar olarak bulmuşlardır.

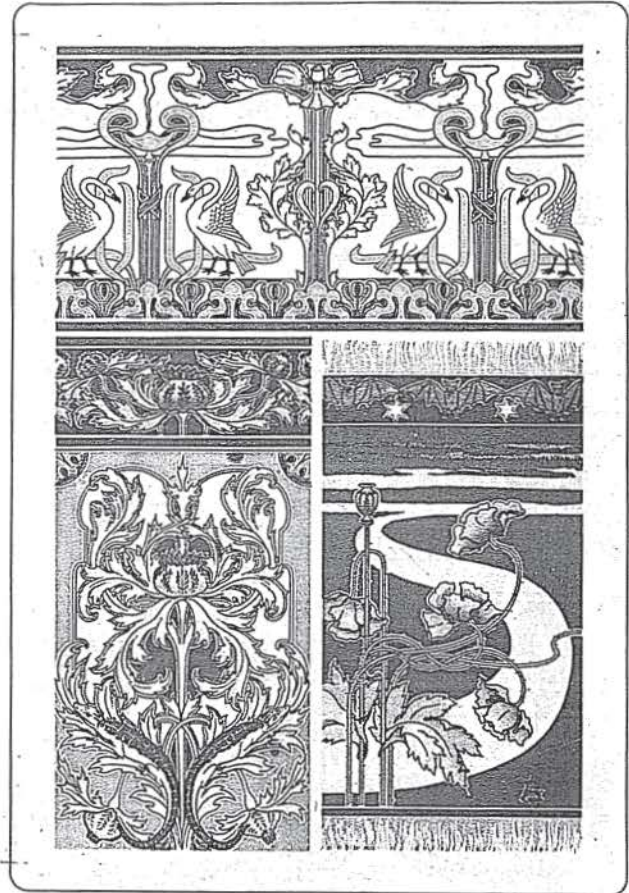
Bu dönemde, Avrupa'da henüz doğmuş ve gelişmiş olan sanat akımlarının Osmanlı sanatına bu kadar çabuk ve olgunlaşmış olarak yansiyabilmesinin nasıl gerçekleştiğini aydınlatmada, söz konusu albüm bir örnek oluşturmaktadır.

1890'larda Avrupa ve Amerika'da yayılan yeni bir sanat anlayışı olan, sözcük anlamıyla da 'Yeni Sanat' olarak anılan Art Nouveau, genellikle süsleme sanatlarında, mobilya ve küçük eşyada ve mimaride kendini göstermiştir. Natüralist ve simgesel kavramlara dayanan Art Nouveau, zarif kıvrımlı bitkisel motiflerin ağır bastığı, doğanın, dolayısıyla yaşamın estetiğini, stilize ederek yorumlayan bir üsluptur. Bu üslubu tanımlamak için İngiltere'de 'Modern Style' veya 'Liberty'; İtalya'da 'Stile Floreale'; Almanya'da 'Jugendstil'; İspanya'da 'Arte Modernista'; Fransa'da ise, sanat tarihinde en yaygını olan 'Art Nouveau' terimi kullanılmıştır.²

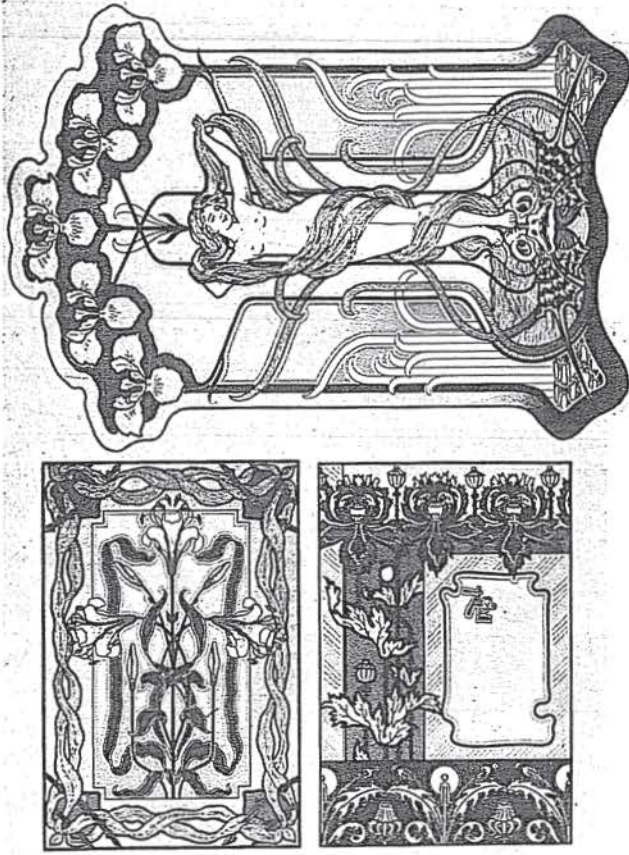
Padişaha sunulan, Alman Art Nouveau beğenisini yansıtan bu albümdeki desenler, mimari süsleme, kitap süslemesi, vazo, kadeh, tabak, halı gibi eşya için süslemeler, vitray örnekleri şeklinde, geniş bir kullanım alanına yönelik tasarımlardır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki, yine Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden; Sultan II. Abdülhamit'in koleksiyonundan gelmiş olan bazı fotoğraf albümlerinde de (Env.No: 90549;90557;90613;91000;91046;91065), kapaklarda veya fotoğraf çerçevelerinde Art Nouveau süslemelere rastlanmakta, bunlar da bu üslubun uygulanışını örneklemektedir³. Ancak özellikle Sultan II. Abdülhamit'e ithaf edilerek basılan söz konusu albüm, bu yeni üslubun karakteristiğini bünyesinde toplayan özgün desenleriyle tipik bir örnek oluşturmaktadır; 1898 yılında; bu yeni üslubun en güncel olduğu bir dönemde, bu akımı tanıtmak ve kalıcı kılmak amacıyla hazırlanmış, bu beğeniye en iyi yansıtabilecek bir grup tasarımı bir arada sunmaktadır. Yapıt, o dönemdeki sanat kavramına eğilen, yeni akımın çıkış noktaları, anlamı ve gelişimine ışık tutan, süslü bir dille kaleme alınmış ilginç bir açıklama niteliğinde giriş yazısıyla da ilgiyi üzerinde toplamaktadır. Giriş yazısının tam metni şöyledir:

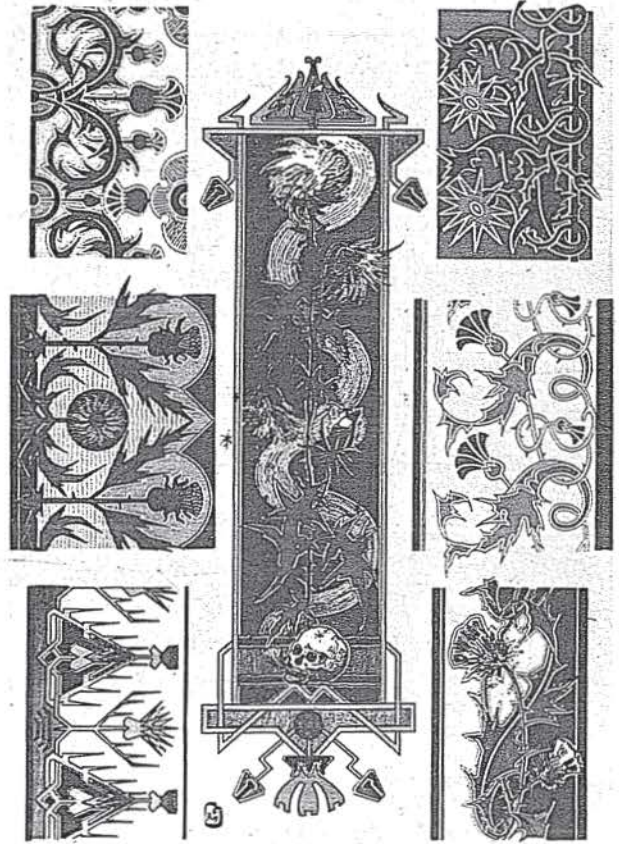
Sanat etkinliğinin olgunlaşmış çiçek açtığı her zaman, sanat, doğa ile en içten görüş alış-verişini kurmuştur. Sanatın doğa üstüne yükselebilmek için günlük yaşamdan koptuğu zamanlarda bile, ona en sadık müritleri sıkı sıkıya doğaya bağlı kalmışlardır; Rafael Sixtin Meryemi'nin tanrısal formunu kendi dünyasal sevgilisinden çalışmıştır.

Albümünden bir sayfa

Albümden bir sayfa

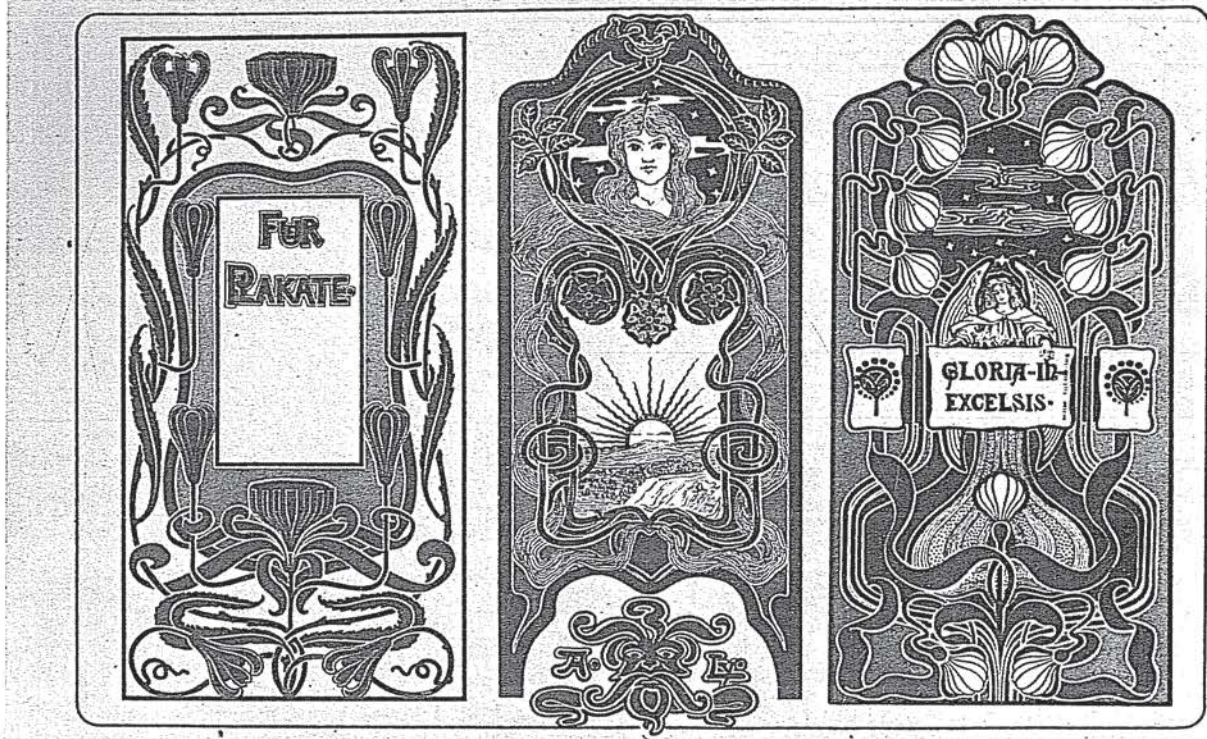

Albümden bir sayfa

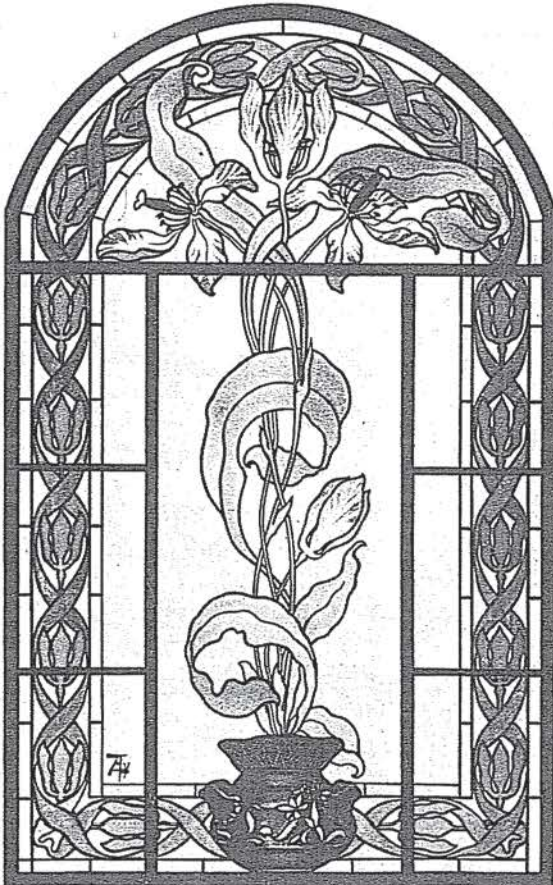
Zamanımızda, sanatı katı şematizmin donmuş formlarından ve giderek yanlış bir idealizmden kurtarma amacını güden, güçlü bir hareket yeniden geçerli olmaktadır. Geleneksel form dilinden bıkmış olmamız ve yeni sanatsal ifade yollarına özlüm duyduğumuzun farkına varışımız, daha fazla saklanamayacak şekilde, apaçık ortadadır. Özellikle süsleme sanatlarının son on yıllarda geliştirmiş olduğu etkinliklerin zenginliğine rağmen, sanat, kendini yaratıcılıkta giderek ön plana çıkaran aşırı yüklülük, gösteriş ve tükenmişlikten kurtaramadı. Böylece sanatçılarımızı uzun süredir hareketsizleştiren, uyanıklıkla uyku arasındaki, düşünceden uzak alacakaranlık, bazıları hâlâ kararsız dursalar ve henüz ancak uykulu gözlerini ovuşturursalar da, çok şükür ki sona erdi.

Bugün, solgun okul bilgilerinin ve ölü harflerin tek başına bir işe yaramayacağını biliyoruz, bu yüzden yine insan oğlunun sonsuz öğretmene dönmek ve ondan öğrenmek üzere tekrar açık havaya, tarla ve ormanlara, doğayı gözlemlemeye çıkıyoruz. Ondan, yine yalnızca görmeyi öğrenmekle kalmayacağız. Onda, yine eski ustaların yarattıkları formlar ve renklerdeki o saf zevki ve her yapıtlarından açıkça fırlayan o gerçek yaratma sevincini bulacağız. Geride kalmış önemli bir sanat akımına ait en küçük bir sanatsal objeyi bugün hâlâ derin ilgiyle seyretmemize, objeyi süsleyen sevgi, duygusallık ve güzelliğe hayran olmamıza, buna karşılık bugün çoğunlukla akademik bir form ve üslup katılığından çıkan, doğanın soluğunun dokunmadığı form dilinden bizi soğutup uzaklaştıran zevkler var.

Albümden bir sayfa

Albümden bir sayfa

Kendi başına her form, şekillendirici güçlerin sonucu ve aynı zamanda bir oluşumun simgesidir. Süslemenin esas amaçlarından biri, bunu tanımak ve anlamına sadık kalarak yorumlamak olmalıdır. Masalın insan yaşamını ve yaratıcı doğa gücünü açıklaması gibi, bu esrarlı dili seslendirmek, çevremizi saran doğadaki ruhun gizlenmiş güzelliğini çözümlmek ve aydınlatmak, süslemenin başta gelen işlevi- dir. Bu şekilde doğal formlar yaşayan bir dile; masalın im- ge zengini büyüü ile yüklü bir simgeler topluluğuna dönü- şürler. Ancak gerek süsleme, gerekse masal, aşırı belirgin ve açıklayıcı olmaya başladığında büyüleyici gücünü kaybe- der. Süsleme bize, anlamlarla dolu diliyle bir yüzeyin ya da herhangi bir başka eşyanın düşen veya yükselen, taşıyan veya özgürce salınan, yönlendirici düşüncelerini açıklar. Böylece de özellikle bir objenin şu veya bu yeri ve durumunda ge- çerli olan fiziksel yasaların aracı olur. Bu fiziksel yasaların nasıl etkili olduğunu açıklamak için, yaratıcı sanatçı, orga- nik yaşamın tüm görünen formlarını kullanır; bunun sonu- cu olarak en büyük gücünü ve en yoğun ifade yeteneğini do- ğal formların özelliğinin iç ilişkilerinde bulan, zengin düzenli ve tonlama olanağı olan bir form dili oluşturur.

Bu tür süsleme için kullanılabilecek doğa simgeleri, hay- vanların ayakları, başları ve kanatları, çiçekler, yapraklar ve bitki saplarıdır. Özellikle sonuncular ve ismini belirtmek gerekirse, yurdumuzdakiler, bize formun sınırlarına girmenin en iyi olanağını verir. Yalnızca geleneksel şekillendirme eği- limlerini değil doğanın kendisini de çok iyi incelemeyi dene- meliyiz; tamamlanmış bir yapıtı aynen kopya ettiğimizde, süslemesi hemen cansızlaşan, eskiden kalma formu çalışma- mahız. Bu görüş açısından hareketle, ilerideki sayfalar, do- ğal formların hiç bir teorik ve şematik tekrara dayanmama- sı gerektiğini, aksine, güzelliği tümüyle geliştirebilmek için özgür bir tasvire gidilmesinin doğru olacağını incelikle ka- nıtlamak üzere oluşturulmuştur, çünkü yalnızca bu şekilde

esasının anlamını, yani organik olanın anlamını tekrar güçlendirebiliriz. Bu çizimlerde bitkinin ve onun her organının işlevinin sanatsal ifade yolları vurgulanmıştır: Bitkinin nasıl filizlenen tohumdan güzel bir çiçeğe ve parlayan bir meyveye dönüştüğü, nasıl ona ayrılan her yeri doldurup kısa zamanda çoğalarak yayıldığı, nasıl alçakgönüllülükle geliştiği, uygun olmayan şartlardan korunmak için nasıl eğilip büküldüğü ve güneşe ulaşmak için nasıl yukarı doğru tırmandığı ve bu sırada değişen çevrelerine nasıl cesaretle uyum sağladığı...

Buradaki sayfalar sanatçılara, zanaatkârlara ve sanat dostlarına verimli yaratılar için yeni esinlenmeler versin.

Görüldüğü gibi, edebi bir dille kaleme alınmış olan bu açıklamada bir sanat akımı hakkında bilgi verilmesinin ötesinde, sanat olayına düşünsel açıdan da yaklaşılmakta; yoğun bir sanat sevgisi de dile getirilmektedir.

Alman İmparatoru Wilhelm ile kişisel dostluğu da bulunan Sultan II. Abdülhamit zamanında Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile olan ilişkilerinin elle tutulur belgesel bir örneği olan bu albüm, Batı etkisinin Türk sanat ve kültürüne giriş yollarından birine işaret eden önemli kanıtlardandır.

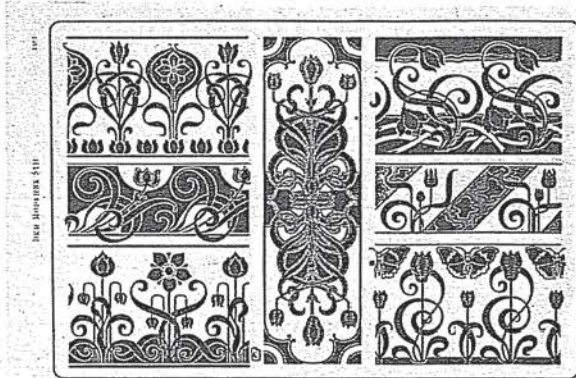
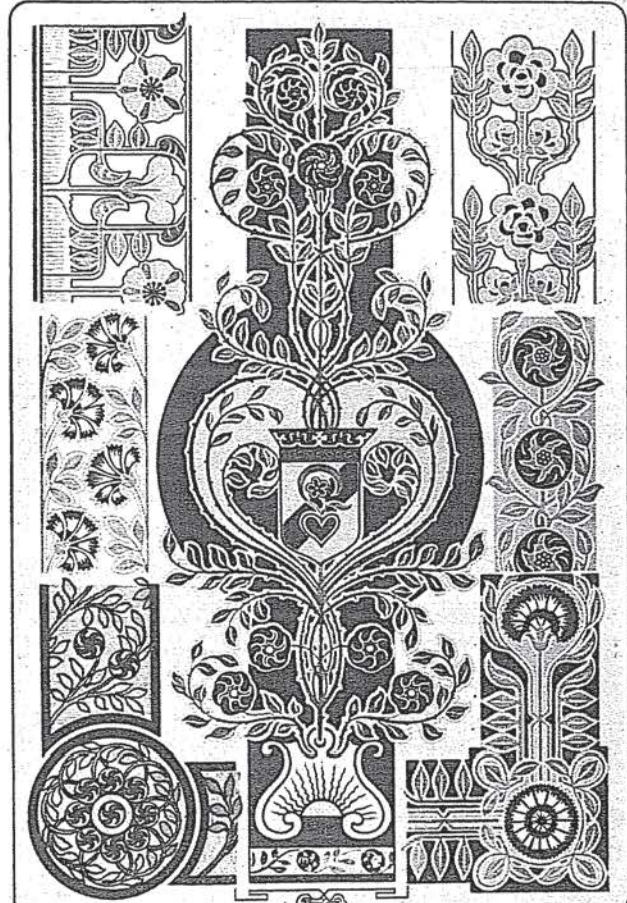
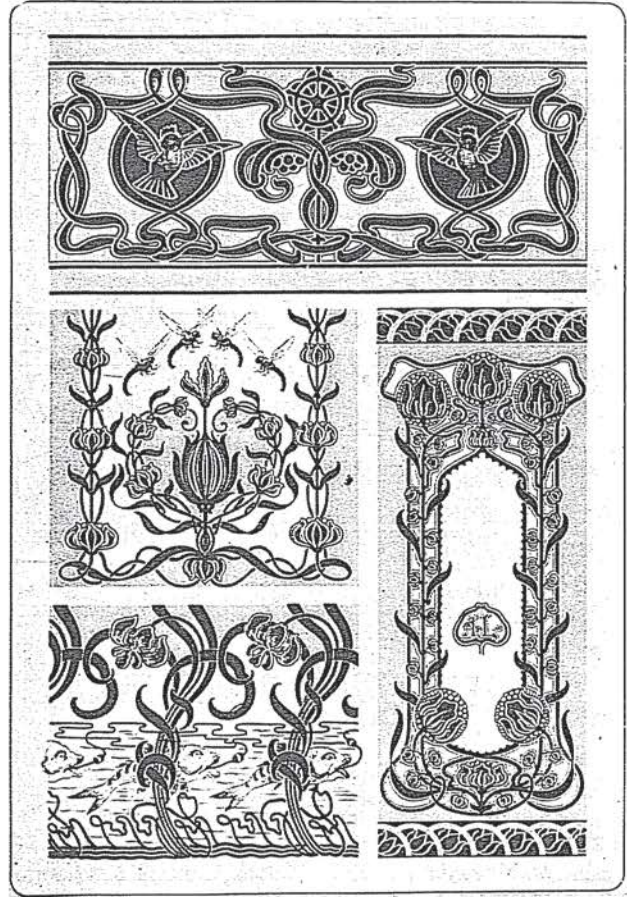
NOTLAR:

1) Sultan II. Abdülhamit'in hatıra defterinin, kendi vasiyeti üzerine, gecikmeli olarak 1918 yılında Leipzig'deki bir yayınevine yollanmış olduğu, bu yayınevinde daha önce Türkçe-Almanca bir sözlük basılması dolayısıyla Abdülhamit'in yayınevi sahibine bir Osmanlı nişanı vermiş olduğu, hatıraların Leipzig'e ulaştığı yıllardaki politik koşullar nedeniyle basılamayıp, ancak 1975 yılında İstanbul'da yayınlandığı bilinmektedir. "Abdülhamit'in Hatıra Defteri"nin yayınlanmak üzere emanet edildiği ve o zamanki sahibinin isteği üzerine adı belirtilmeyen yayınevi ile padişaha sunulan bu desen albümünü hazırlayan Bernh. Friedr. Voigt Yayınevi aynı kuruluş olabilir.

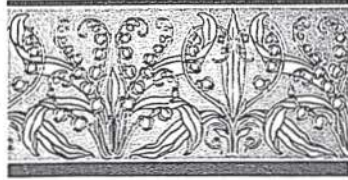
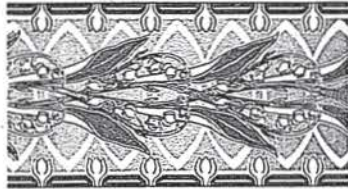
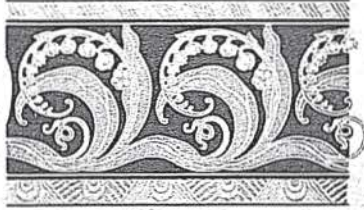
(İsmet Bozdağ, **Abdülhamit'in Hatıra Defteri**, İstanbul 1975.)

2) Alastair Mackintosh, **Symbolism and Art Nouveau**, Londra 1975; Mario Amaya, **Art Nouveau**, Londra 1971; Robert Schmutzler, **Art Nouveau**, New York 1962.

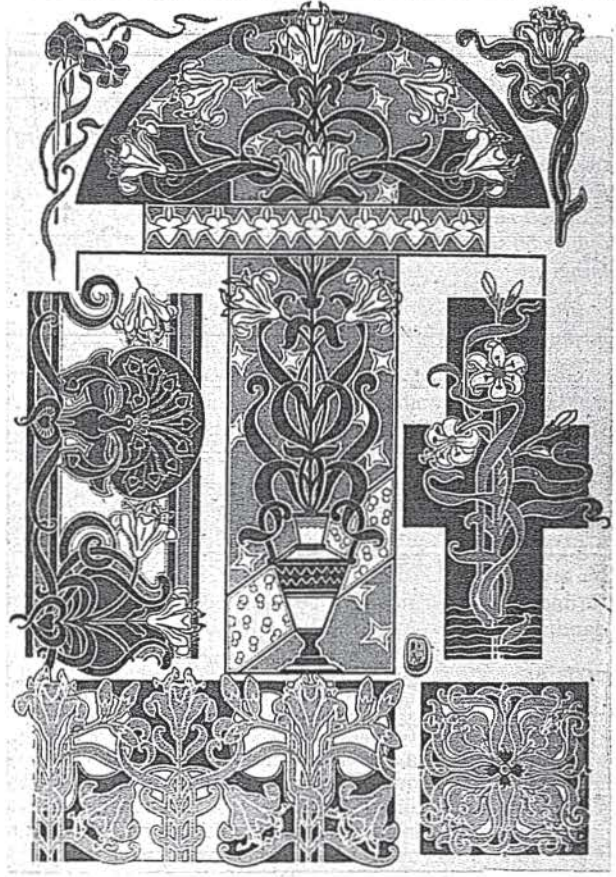
3) Nihat Ergin, "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan "Art Nouveau" Süslemeli Albümler", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, Aralık 1989, S.44-46.

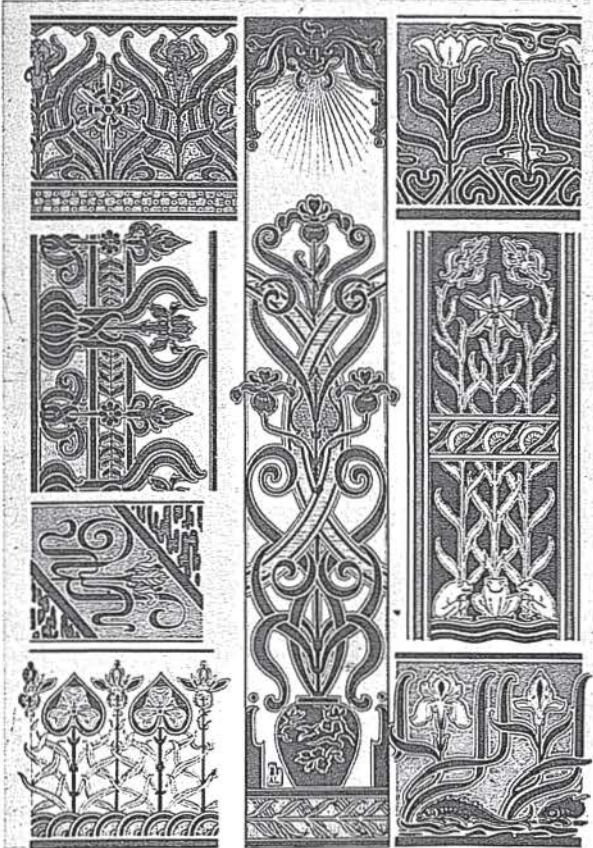
Albümden bir sayfa

Albümden bir sayfa

Albümden bir sayfa

Albümden bir sayfa

